

התרבות ישראל. דגשים: אהבת ד' לעמו. המעבר מיחידים לעם (להמון אנשים), ויחד עם זאת הירידה הרוחנית, קיום הבטחת ד' "ואעשך לגוי גדול".

(א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - התורה חוזרת בקצרה על סוף חומש בראשית - על יצירת עם ישראל במצרים¹. (רמב"ן). **הַבָּאִים מִצְרַיִם אֵת יַעֲקֹב** - שבאו עם יעקב. **אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ** - איש ומשפחתו. ולמה מנאם? מרוב שד' אוהב אותנו. (כמו שכל אחד אוהב לספר מי האחים שלו)².

(ב) רְאוּבֵן שָׁמְעוֹן לְוִי וַיהוֹדָה:

(ג) יִשְׂשַׁכָּר זְבוּלֹן וּבְנַמֵּן - הקדים בן רחל לבני השפחות מפאת חשיבותו. (חזקוני)

(ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גַד וְאָשֵׁר:

(ה) וַיְהִי כָּל נַפְשׁוֹ - בגלל שהיו מאוחדים כתוב נפש. **יִצְחָק יָרָךְ יַעֲקֹב** - צאצאי יעקב. **שְׂבָעִים נַפְשׁוֹ יוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם** - ויוסף לא נכתב ברימת השבטים, כי הוא היה כבר במצרים.

(ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא - וכבר צדיקים כמו שהיה בדור ההוא אין.

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ - הולידו (מלשון פרי). **וַיִּשְׂרְצוּ** - ילדו המון, כמו שרצים (6 בכרס. תלמיד הראה לנו שיש בפסוק 6 דברים כנגד 6 בכרס). **וַיִּרְבוּ** - כולם נשארו בחיים וכך הם התרבו. בדרך כלל כשילדים כמה ילדים חלק מתים. (מלבי"ם)³ **וַיַּעֲצֻמוּ** - היו חזקים, עם עצמות חזקות. [אע"פ שילדו הרבה שבאופן טבעי צריכים להיות חלשים, היו חזקים. העמ"ד]. **בְּמֵאד מֵאד** - כ"ז יהיה המון המון. **וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם** - לא ברור אם בגושן (אבע"ז), או בכל מצרים (העמ"ד)⁴.

ניסיון הכליה של ישראל. דגשים: מסירות נפש של ישראל ללדת עם כל הקרשי. עזרת ד' לעמו שכשמתענים דווקא מתרבים. ובעיקר - העניו הגדול שהיה לעם ישראל.

[דיברנו על 9 רמות של גזירות: אמר שיעבוד איתם. מס חודש בשנה. עבודה קשה בפיתום ורעמסס. עבודת מלאה למצרים. עבודת גברים לנשים. הכנת טיט ולבנים בעצמם. עבודת האדמה. המילדות. השלכת הילדים לאור.]

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ - ממש. **עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף** - עשה עצמו שלא ידע (רש"י), לא זכר את כל הטובות שיוסף עשה למצרים, לא זכר את גדולתו ומידותיו הטובות של יוסף.

(י) הֲבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ - לעם. בואו נעשה תחבולות ותחכומים לגרום לו שלא להביא ילדים. **פֶּן יִרְבֶּה** - שמא, אולי יתרבה. **וַהֲיָה כִּי תִקְרָאָהּ** - אם תהיה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו⁵ **וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ** - יבזו אותנו ויעלה לארץ כנען (רמב"ן).

(יא) שאלתי את התלמידים מה כדאי לעשות כדי שלעם ישראל לא יהיו ילדים [אמרת להם - אתם עכשיו היועצים של פרעה, הם לא הסכימו...]? הרעיון הכי טוב - להרוג את כל הבנים. אך פרעה חשש שכל המצרים יכעסו עליו - למה. להרוג עם שלם? לכן הרעיון שלו היה לענות אותם ואז הם לא יביאו ילדים, גם כי הם לא יהיו בבית בשביל להביא ילדים וגם כי לא ירצו להביא ילדים שרק יתענו. אך גם לענות אותם סתם כך פתאום אי אפשר, לכן אומרת הגמרא שבהתחלה פרעה ניסה לשכנע אותם ואמר להם (חיברתי בין 2 מדרשים): בואו לעזור לי לבנות, בני ישראל אנשים טובים באו לעזור. פרעה גם אמר להם אתם תקבלו על כל לבנה סכום כסף. למחרת, אחרי שהם עבדו קשה מאוד בשביל לקבל את הכסף אמר להם פרעה - מהיום אתם חייבים לעשות זאת, מס למלכות. **וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו** - על עם ישראל. **שָׂרֵי מִסִּים** - שיהיו אחראים לזה שעם ישראל ישלם מיסים. ומה יהיו המיסים? לעבוד. (רמב"ן) **לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם** - בשביל לענות את עם ישראל בעבודה שלהם (אונקלוס). **וַיִּבְּנוּ** - עם ישראל. **עָרֵי מִסְכְּנוֹת** - מחסנים לשים אוצרות תבואה וכסף וזהב. **אֶת פְּתֵיהֶם וְאֶת רַעְמִסִּים** - שני ערים בנויות, ששיפצו אותם.

(יב) וְכֹאשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ - וככל שיענו אותו. **פֶּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ** - כך ירבה וכך יתחזק. **וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** - מאסו בחייהם (קץ - סוף לחיים), כיוון שראו שהם לא מצליחים לכלות את בני ישראל [כך בכל הדורות מנסים הגויים לנצח אותנו ולא מצליחים, והם לא מבינים - איך אנחנו לא מצליחים, הרי אנו רבים והם מעטים. הרחבנו]⁶.

(יג) וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם - כיוון שלא עזר, ועם ישראל המשיך להביא ילדים לעולם, הגבירו את העינוי - כל גוי יכול להיות אדון לכל יהודי (רמב"ן). ואם כן, גם אחרי שחזרו הבייתה המשיכו להעביד אותם. **בְּפָרָךְ** - בעבודות שמשברות את הגוף.⁷

(יד) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם - עשו להם חיים מרים (מרור). **בַּעֲבֹדָה קָשָׁה** - אומרת הגמרא שנתנו לגברים עבודות נשים והפוך (סוטה יא). **בְּחֶמְר וּבְלִבְנִים** - אמר להם פרעה - מעכשיו אתם מכינים את הטיט והלבנים, ועושים אותה כמות. **וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשֹׂדֶה** - לחרוש ולזרוע. **אֶת כָּל עֲבֹדָתָם** - עם כל שאר העבודות שהיו צריכים לעשות (רשב"ם), לא הפחיתו להם מהעבודות האחרות. תיארו אשה שיש לה 36 ילדים, כמה

¹ הרחבה: כמו מי שמספר סיפור, למחרת הוא חוזר קצת על מה שסיפר אתמול וממשיך.

² הרחבה: כמו שאני אומר לילדים שלי בקר צהרים וערב "אני אוהב אותכם הכי בעולם", ומונה אותם אחד אחד. ואפילו שהם יודעים אני חוזר שוב ושוב.

³ תשע"ג: גדלו מהר, וכך ילדו בגיל צעיר מאוד. [רשב"ם]

⁴ תשע"ג: תיארו את ההתרבות, ואיך המצרים לא מבינים מה קורה.

⁵ תשע"ג: כיון שהוא שונה ממנו.

⁶ פתיחה: נרדמתי על הכסא, ולפתע זמזום של יתוש. העפתי, נרדמתי ושוב חזר וכו' וכו' עד שקמתי והרגתי אותו, חזרתי לישון ופתאום שני יתושים וכו' וכו'. עד שבסוף אמרתי - "נמאס לי לחיות", כך המצרים, דומה ל"קצתי בחיי" של רבקה. [היה לי מחבט והכתי איתו גם ילדים, היה מאוד מוצלח].

⁷ תשע"ג: [הבאתי פריכיות אורז, ואמרת שירגישו את השבירה של העבודה].

קשה לטפל בכלום. בעלה אומר לה – אולי נתגרש, א"א להביא עוד ילדים, תראי איך את נראית – חלשה וכו', זה בלתי אפשרי להביא עוד ילדים. האשה הצדיקה אומר – ד' התגלה לסבא של סבא שלי – יעקב אבינו ואמר לו שאנחנו נצא ממצרים, אני מאמינה שנגאל, ובשביל זה צריך להביא עוד ועוד ילדים לעולם. וכך היא ילדה עוד ששה, "בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל".

המילדות. דגשים: מסירות נפש של המילדות. הדאגה של המילדות לתינוקות. החסד שנעשה ד' להמיל את המילדות והשכר שנתן להם. האכזריות של פרעה.

(טו) פרעה רואה שזה לא עוזר ובנ"י ממשיכים להביא ילדים, והוא מחליט שצריך להרוג אותם. [עכשיו כבר בני ישראל דחויים בעיני המצרים ויותר קל לעשות זאת]. **וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדֹת הָעִבְרִיֹת – תלמיד מחוק שאל: איך היו שתי מיילדות לכל בני ישראל? תלמיד אחר ענה – כולם רצו ללכת רק אליהם. אמרנו שיש אומרים שהם היו השרות של כל המילדות, וי"א שמדובר במילדות של מצרים עצמה, ולא של גושן. וצ"ע]. **אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת לְשִׁפְרָה וְשָׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה** – יוכבד שהייתה משפרת את הוולד, מביאה מיים חמים שוטפת ורוחצת את כל הלכוך שיש בעת הלידה. ומרים שהייתה שרה לוולד. היו דואגות לילדים כאילו הם הבנים שלהם.**

(טז) וַיֹּאמֶר בְּיָלְדָן – כשתלדו, תעזור ליולדת ללדת. **אֶת הָעִבְרִיֹת** – בני ישראל נקראים עברים, כי הם באו מעבר לנהר. **וַרְאִיתָן** – אם זה בן או בת. **עַל הָאֲבָנִים** – על האבנים ששם האשה יולדת, עוד לפני שהאמא רואה את התינוק תהרגו אותו, וכך תוכלו להגיד לאמא שהוא נולד מת (אוה"ח). **אִם בֶּן הוּא וְהַמֶּתָן אֹתוֹ** – להמעט את עם ישראל. **וְאִם בַּת הִיא וְתָקָה** – תשאירו אותה בחיים, וזה לא נורא, כי היא תתחתן עם גוי ועם ישראל יעלם (אוה"ח). [דיון למה לא הרקג את הבנות].

(יז) וַתִּירָאן הַמִּילֵדֹת אֶת הָאֱלֹהִים – המילדות פחדו מד' (כמו שבן ירא מאביו, לא פחד שמא יעשה לו משהו). **וַתַּחֲיִינן אֶת הַיְלָדִים** – התחזקו לדאוג לילדים עוד יותר – מזון מים, וכו'. שזה עזר לאימהות שיהיה להם יותר חלב (אבן עזרא).

(יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֵדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מְדוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה – שלא הרגתם. **וַתַּחֲיִינן אֶת הַיְלָדִים** – ויותר מזה, גם טיפלתם ודאגתם להם (הרב מרדכי אליהו).

(יט) וַתֹּאמְרֵן הַמִּילֵדֹת אֶל פְּרֹעֶה כִּי לֹא כָנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיֹת – לא פחדו להגיד שהעבריות יותר טובות (מי שמכיר התייחסות לזה, אשמה לשמוע. במדרש מוזכר שעמדו איתנים מול פרעה). אך ודאי שיקרו כי זה פיקוח נפש. **כִּי תֵיזֹת הַנָּה** – הן ידעו להיות מילדות בעצמן (מיילדת נקראת חיה, כי היא מחיה את הילד). **בְּטָרִם תְּבוּא** – עוד לפני שתבוא. **אֲלֵהֶן הַמִּילֵדֹת וַיְלָדוּ:**

(כ) וַיֵּיטֵב אֱלֹהִים לְמִילֵדֹת – ומה ההטבה (אוה"ח): **וַיִּרְבּוּ הָעַם וַיַּעֲצִמוּ מְאֹד** – נהיו חזקים. זה הכי משמח את המילדות. דבר שני:

(כא) וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמִּילֵדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים – משפחות חשובות: כהונה ולויה (אהרן ומשה), ומלכות (מדוד, שבא ממרים).

(כב) וַיַּצֵּו פְּרֹעֶה לְכַל עַמּוֹ לְאֹמֶר – פרעה רואה שהמזימה שלו לא מצליחה, אז הוא מגדיל לעשות וגוזר בגלוי. שיא האכזריות של פרעה. **כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד** – כל ילד מעם ישראל **תִּשְׁלַיְכֶהוּ וְכָל הַבַּת תִּחַיּוּן:**

לידת משה. דגשים: גדולת משה. מסירות הנפש של משפחתו. החסד של בת פרעה.

(א) וַיְלֶד⁸ אִישׁ מִבֵּית לְוִי – עמרם בן קהת בן לוי. **וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי⁹**, בת 130¹⁰ (נס שילדה), דיברנו על המשפחה המיוחדת שממנה יצא משה רבינו – לוי הוא לומד התורה החשוב בין האחים. קהת הוא החשוב בין ילדי לוי.

(ב) וַתֵּהָרֵה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּרְא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא – טוב בגופו, כל אבריו שלמים (אף שנולד 6 חודשים), נראה יפה, הבית נתמלא אורה¹¹. **וַתַּצְפְּנֶהוּ** – החביאה אותו (כמו "ותצפנו" ביהושע). **שָׁלְשָׁה יָרְחִים** – שלושה חודשים (מלשון יָרַח).

(ג) וְלֹא יָקָלָה עוֹד הַצְּפִינּוּ – התלמידים המתוקים: **כִּי גָדַל וַקְשָׁה לְהַחֲבִיא אוֹתוֹ / וַיִּשְׁמְעוּ אֵת בְּכוֹ / כִּי עֲבָרוּ 9 חוֹדְשִׁים וְהַמִּצְרַיִם יָבוֹאוּ נֹחַפֵּשׁ. וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גָּמָא** – צמח דומה לגומי, והוא רך, כי דבר קשה עלול להשבר אם יתקע באבנים. **וַתַּחְמְרָה בְּחֶמְרָה וּבְצִפָּת** – בתיבת נח היה זפת מכל הצדדים בגלל שהמים היו חזקים מאוד. אך כאן היה טיט מבפנים שלא יריח ריח רע, וזפת מבחוץ. **וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיְלֹוֹד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שַׁפַּת הַיָּאָר** – בקנה סוף, מוסווה שמי שהולך בשפת היאור לא יכול להבחין בה. (רשב"ם). נראה שזה היה במקום שיש מעט מים. תיאורו איך יוכבד מסרה את נפשה לשים את משה בלי שאף אחד ישים לב, ואף תכננה בוא בכל פעם ע"מ להאכילו.

(ד) וַתִּמְצָב אֶחָתוֹ – מרים (הייתה בת שש). **מְרַחֵק** – שלא יבינו שהיא קשורה לתינוק הזה. **לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ** – ידעה שינצל¹², אך לא ידעה איך.

(ה) וַתֵּרֶד בַּת פְּרֹעֶה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר¹³ – ביאור (לא נכנסנו להסבר רש"י). מרים מופתעת לראות את בת פרעה, בדרך כלל בת פרעה לא הולכת לרחוץ ביאור. תיאורו את הפחד הגדול של מרים – אם בת פרעה תראה את התיבה ודאי שתשליך את משה ליאור, ולא תעבור על מצוות אביה. **וַיִּנְעֲרֶתֶיהָ הַלֵּלָת עַל יַד הַיָּאֹר** – נראה שהם שמרו מבחוץ שאף אחד לא יתקרב בזמן שבת פרעה שם. **וַתִּרְא אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ**

⁸ תשע"ג: הלך בזריזות, ולא שם ליבו לגזרת פרעה (רמב"ן).

⁹ פתיחה: חידה – סבא שלי הוא גם סבא רבא שלי. מי אני? מיהו הסבא שהוא גם סבא רבא?

¹⁰ הרחבה: 210 שנה מאז שבאו ישראל למצרים. משה רבינו היה בזמן יציאתו מ"מ בן 80. לפי החישוב 130 שנה.

¹¹ ("וירא אלוקים את האור כי טוב").

¹² לברר מקור.

¹³ תשע"ג: ראינו ברש"י שהמילים "על היאור" צריכות להיות לפני לרחוץ: ותרד בת פרעה ליאור לרחוץ.

הסוף ותשלח את אמתה – את השפחה שלה. תלמידים הזכירו את המדרש שהתארכה האמה שלה, תלמיד שאל איך יכול להיותו ששני הדברים קרו. ותקתה:

(ו) **ותפתח ותראהו את הילד והנה נער** – ילד. התלמידים תמהו למה כתוב 'נער', אמרתי שנער ממעי אימו, אך יש הסברים רבים למה התורה כתבה דווקא לשון זאת. **בכה ותחמל עליו** – ראתה אור מיוחד שיש עליו, והחליטה לרחם עליו. דיברנו על הסכנה שהיא הסתכנה. סיפרנו את המדרש שהנערות אמרו לה – איך יכול להיות שהבת של גוזר הגזירה לא תקיים אותה, בת פרעה רוצה לזרוק, ולבסוף ד' מכניס בה רחמים והיא מחליטה להשאיר אותו בחיים.¹⁴ **ותאמר מילדי העברים זה** – כיצד ידעה? א. רוח"ק. ב. תוי פנים יהודים. ג. אור מיוחד. ד. לא ינק מאף גויה. ה. מצרי לא יסתיר את בנו ביאור. הקשה על זה יפה תלמיד אחר – והרי מדובר ביום שהאיצימנים אמרו שמשנה יולד ואמרנו שבאותו היום פרעה גזר גם על המצרים, אם כן יכול להיות גם מצרי שלקח ליאור. ו. הוספתי - היה מהול.

(ז) **ותאמר אחתו אל בת פרעה** – מרים מגלה את עצמה, אף שאינה יודעת מה כוונותיה המדויקות של בת פרעה. **האלף** – האם אלך. **וקראתי לך אשה מינקת מן העברית** – כי משה לא ינק מאף גויה. שהרי הוא ידבר עם ד'. **ותינק לך את הילד**:
(ח) **ותאמר לה** – למרים **בת פרעה לכי ותלך העלמה** – כינוי למישהי צעירה, אך זה לשון של זריזות, היא כל כך שמה בהצלחתו של משה. **ותקרא את אב הילד** – לאם הילד. **שאל תלמיד אהוב למה כאן כתוב ילד ולפני כן נער? אמרנו שבאמת היה בו משהו שהוא כמו נער גדול.**

(ט) **ותאמר לה בת פרעה** – ליוכבד. **הילכי** – תולכי, תקחי. **את הילד הנה ותינקו לי ואני אתן את שכרך** – שהרי מתאמצת בשביל להניק. **ותקח האשה הילד ותניקהו** – תיארונו את מרים מגיעה ליוכבד ומספרת לה מי מצא את משה ומה היא אמרה לה. יוכבד מתרגשת מאוד, על ההצלה שד' הציל את משה, והיא שמחה לקבל את משה, וכעת היא אפילו לא צריכה להתחבאות. משה סופג בזמן הזה את הקדושה שבבית הוריו, והם אף מלמדים אותו על הבטחת ד' שעם ישראל יחזור לארצו.

(י) **ויגדל הילד** – נ"ל בגיל שנתיים. **ותבאהו לבת פרעה** – שאל תלמיד מתוק: למה לא השאירה אותו אצלה? הייתה יכולה לגלות לבת פרעה שהיא אמה שלו? תירץ ילד מתוק: כי יש תועלת שהוא יהיה בבית פרעה (ובאמת גם לכך שלא יעבדו בשבת). הוספתי שהוא למד את דרכי המלוכה אצל פרעה, אך ילד הקשה עלי ואמר שא"ל ללמוד דרכי הנהגה ממלך גוי. **ויהי לה לבן** – דיברנו על הדאגה המיוחדת שדאגה למשה. **ותקרא שמו משה ותאמר פי פי מן המים משיתיהו** – משיתי אותו – הוצאתי אותו.

עזיבת הארמון לטובת אחיו. דגשים: אהבת ישראל של משה. מסירות נפש.

(יא) **ויהי בימים ההם** – שעינו את עם ישראל. **ויגדל משה** – שאל תלמיד מתוק – הרי כבר כתוב ויגדל? אומר רש"י – נהיה ממונה על בית פרעה. **ויצא אל אחיו** – דיברנו על היותו הגדול שלו בכל הטוב שהיה לו, והתחושה הגדולה שאלו אחיו. **וירא בסבלתם** – הרגיש את העבודה הגדולה שהם עובדים, וממילא גם את הסבל הגדול שהם סובלים. **וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו** – סיפרנו על הנוגשים שיש מתחתם עשרה שוטרים עברים שאחראים כ"א על עשרה מעם ישראל, הם צריכים להספיק כמות מסויימת ואם לא הספיקו הנוגשים מכים אותם.

(יב) **ויפן פה וכה** – פנה, הסתכל לצדדים. [חידה: מה הקשר לחנוכה, לאחד מהשירים ©] **וירא פי אין איש ויף את המצרי ויטמנהו בחול** – מסירות נפש עצומה, הרי לוקח קצת זמן להטמין בחול ויכול לגלות זאת מישהו, אך משה לא יכל לסבול שמכים מישהו מעם ישראל. אמרנו שזה מלמד כמה הוא מתאים לתפקיד הגואל (סיפרנו את הסיפור עם הגדי).

(יג) **ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים** – רבים. הוספתי שנראה לי שזה הרבה יותר ציער אותו מהמקרה הראשון, כי כשאין אחדות בעם ישראל קשה מאוד להגאל (ע"פ המדרש על הדלטוריא). משה מצטער על הירידה הרוחנית הגדולה של עם ישראל. **ויאמר לרשע למה תכה רעך** – למה תרצה להכות את רעך (ולא כתוב למה היכתה). דיברנו על חומרת המרים יד על חברו אפילו בלא הכאה.

(יד) **ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלקהגני** – האם להרוג אותי. **אתה אמר** - רוצה, חושב. **פאשר תרגת את המצרי** – האם אתה חושב להרוג אותי בגלל שאני מכה את חבר שלי, כמו שהרגת את המצרי בגלל שהכה את היהודי? **וירא משה** – פחד, כי הבין שמישהו ראה את המקרה, והדבר יכול להגיע לאוזניו של פרעה. **ויאמר אכן** – באמת.¹⁵ **נודע הדבר** – התפרסם שהרגתי את המצרי.

(טו) **וישמע פרעה את הדבר הנה** - מה שעשה משה. **ויבקש להרג את משה** – רצה להורגו. **ויברח משה מפני פרעה** – פרעה שם המון מלכודות וחיילים וכו' וד' עזר למשה לברוח. **וישב בארץ מצרים** – הוא הלך למדין. **וישב על הכבאר** – והתיישב שם לנוח על באר מים. [מזכיר את אליעזר ויעקב שהגיעו לכבאר ושם מצאו את הזיווג.

הבריחה למדין. דגשים: החסד של משה. הכרת הטוב של רעואל.

(טז) **ולכהן מצרים** – יתרו, שהיה כומר לע"ז, וגילה שזה שקר, (אמר להם אני זקן, תעמידו מישהו אחר, אך הבינו שזה בגלל שהוא חזר בו, נידו אותו ולכן לא היה אף אחד שרעה את הצאן שלו, ולכן בנותיו היו צריכות לרעות (מדרש). **שבע בנות ותבאנה ותדלנה** – שאבו (מהמילה לדלות באה המילה דלי). **ותמלאנה את הרהטים** – הבריכות, שופכים לשם את המים ומשם הצאן שותה. **להשקות צאן אביהן**:

(יז) **ויבאו הרעים ויגרשום** - כפי שאמרנו נידו את יתרו בגלל שעזב את הע"ז. **ויקם משה ויושען** – אמר: דרך אנשים שהם דולים והנשים משקות, וכאן זה הפוך (מדרש). משה לא פחד מהרועים. בדרך כלל לא שומעים למי שאומר תוכחה, אך בזכות הצידקות שלו - שהרגישו שהוא ממש כואב את כאבן - שמעו לו. **וישק את צאנם** – לא הסתפק בזה ששכנע את הרועים אלא גם עזר להם להשקות, וכשנגמר להם המים אף הוסיף מים. (כמו שכתוב בפסוק י"ט).

¹⁴ הרחבה: תיארונו בתחילת הספיקור את מרים רואה את הנערות מדברות עם בת פרעה, היא כמעט זורקת ובסוף לא. מרים לא יודעת מה קורה בדיוק שם.
¹⁵ ?

(יח) וּבְבִאנָה אֶל רְעוּאֵל אָבִיהֶן – אבי אביהן, אבא של יתרו. וַיֹּאמֶר מְדוּעַ מִהֲרַתָּן בֹּא הַיּוֹם – שבזכות עזרתו של משה באו מוקדם אפילו יותר מהימים בהם הרועים לא מגרשים אותם.

(יט) וַתֹּאמְרָן אִישׁ מִצְרַיִם – שהיה לבוש כמצרי, שהרי גדל בבית פרעה. (וגם אמר להם שהוא מצרי, כי אם לא כן יגלו שהוא הבורח מפרעה, טור). הֲצִילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶן אֶת הַצֹּאן:

(כ) וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵיהֶן וְאִיוֹ – היכן הוא. לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ – הרי עשה איתכן חסד, ויש לכם להשיב לו כגמולו (ספורנו). קָרָאן לוּ וַיֹּאכֵל לָחֶם – סעודה.

(כא) וַיֹּאמֶר מִשָּׁה – משה נתרצה, הסכים. לְשִׁבְתָּ אֶת הָאִישׁ – עם יתרו. וַיִּתֵּן – יתרו אֶת צִפְרָה בְּתוּ לְמִשָּׁה:

(כב) וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא – משה. אֶת שְׁמוֹ גְרָשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם – שאינה ארץ מולדתי (ספורנו). גרשם = גר שם, כלומר רחוק.

הזעקה לד'. דגשים: עם ישראל מתעורר לתפילה עקב הצרות. ד' אוהב את בניו ורופץ לגאולם.

(כג) וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם – תוך כדי ימי העינוי הרבים שהיו. (משה היה במדין כ-80 שנה¹⁶). תיארונו את המצב הנורא שכל העם נולדו עבדים, הם לא הכירו משהו אחר, הם רק ידעו שסבא של סבא שלהם היה "נשיא אלהים" (אברהם אבינו). הדגשנו גם את הירידה הרוחנית של עם ישראל, שהם לא כל כך מאמינים בד'. הדגשנו גם את ההסתר פנים, מאז יעקב אבינו ד' לא דיבר עם אף אחד. וַיָּמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם – עם ישראל מצפה לשינוי לטובה, אך לא כן – המלך החדש היה יותר גרוע. (רמב"ן). וַיִּאָּנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה – בגלל העבודה. זה שמת מלך מצרים הם ציפו לישועה, ולפתע נהיה יותר גרוע, זה גרם לצעקה גדולה. (רמב"ן). וַיִּזְעָקוּ – צעקה כל הלב. אמרנו שמסתבר שאצל הצדיקים הייתה גם תפילה לד' ולא סתם צעקה. וַתַּעַל שׁוֹעַתָּם – הכל לשון תפילה. אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה – התפילה שהיתה בגלל העבודה עלתה לד', כלומר ד' שמע אותה. סיפרנו על אבא שהרים את בנו על הכתפיים. משהו שאל את הבן – אפה אבא שלך? הילד אמר – איני יודע. מה עשה האב? הוריד את הבן מכתפיו, לפתע בא אריה, הבן צעק – אבא, אבא. ראה האב שהבן זוכר אותו והרים אותו.

(כד) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ – הקב"ה חיכה שעם ישראל יתפלל אליו, ברגע שהוא מתפלל הוא ראוי להיגאל, ולכן כתוב שד' זוכר את הברית. [תלמיד נתן משל: כמו אבא שאומר לבן שלו – אני רוצה לתת לך ספר במתנה, הילד לא מתנהג יפה אז אבא שלו לא נותן לו את המתנה, כשהוא מתנהג יפה האבא אומר לו: "אני זוכר מה שהבטחתי לך", אין הכוונה שעד עכשיו הוא לא זכר]. הזכרנו שברית זה דבר שבטוח יהיה.¹⁷ אֶת אַבְרָהָם – עם אברהם. אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:

(כה) וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – את הסבל שהם סובלים. וַיַּדַּע אֱלֹהִים – עד היום הקב"ה כאילו לא ידע את עם ישראל, הוא לא התגלה לעם ישראל, מאז האבות הקדושים עם ישראל לא שמע את שם ד'. עכשיו ד' מראה לנו שהוא יודע עלינו, מה קורה איתנו.

התגלות ד' בסנה. דגשים: נפגשנו עם תכונותיו הנפלאות של משה רבינו. ד' מתגלה לעמו ישראל אחר שנים רבות – לפני נבואת משה זכו רק האבות לנבואה.

(א) וּמִשָּׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ – למה הוא היה רועה? הכרת טובה ליתרו, חסד עם בנות יתרו שלא יעבדו הן (וביחוד שהרועים מגרשים אותם). חֲתָנּוּ כִּהְנֵה מִדֶּן – [צריך עיון למה חוזר כל הזמן שהיה פעם כהן מדין]. וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן – הוביל את הצאן (כנהג). אַחַר הַמִּדְבָּר – לקח אותו למדבר. למה? שם זה הפקר, שיוכל להתפלל לד' וללמוד תורה. וַיִּבֵּא אֶל הָרֹאשִׁים – הר סיני ששם עתיד ד' להתגלות. חֲרָבָה – האדמה שם חרבה, כי זה מקום חם שרחוק מן היאור. (אבע"ז) הזכרנו שיש 5 שמות להר סיני. השם המקורי הוא הר חורב.

(ב) וַיִּרְא מִלְּאֵף ה' אֱלֹהֵי בְלֶבֶת אִשׁ – מלאך זה שליח, שליח זה מתגלה בצורה של שלהבת אש. מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה – שיח קיצוני. וַיִּרְא וַהֲנִה הַסֵּנֶה בְּעַר פְּאֵשׁ – דולק באש. וַהֲסֵנָה אֵינָנוּ אֶפְלָל – לא נשרף. ואפילו גחלת אין (רשב"ם). ניסינו להיזכר אם עד היום היה נס על טבעי. נראה שזה הנס הראשון מעל הטבע (שכתוב במפורש בפסוקים). משה מתפלא מאוד.

(ג) וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶסְרֶה נָא – אלך עכשיו [לסור מ – להתרחק מ. לסור אל – לבוא מ.. אל (אבע"ז)]. וַאֲרָאָה אֶת הַמַּרְאָה הַגָּדֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה – למה הסנה לא נשרף. ראינו שיש כאן סתירה, כי לפני כן כתוב שהסנה בוער באש, ועכשיו משה אומר שהסנה לא בוער?! ראינו שהאונקלוס מפרש בפעם הראשונה – דולק, ובפעם השנייה – נשרף.

(ד) וַיִּרְא ד' כִּי סָר לְרְאוֹת – הקב"ה לא יכל להתגלות למשה תוך כדי שהוא רועה את הצאן, כי זה אולי יבהיל את משה, והוא לא יהיה מוכן לקבל את דבר ד', על ידי הנס משה היה מרוכז לנסות להבין מה הפלא שיש פה, משה מתרומם ויכול לשמוע את דבר ד'. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים – לאחר שמשה סר לראות, הקב"ה מתגלה¹⁸. תלמיד מתוק אמר לנו את המדרש שד' דיבר איתו בקול של עמרם. הסברנו שעשה זאת כדי שמשה לא יבהל, שהרי לא שמע אף פעם את קולו של ד' [בלשון המדרש – משה טירון היה]. מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מִשָּׁה – מתוך חיבתו (מלבי"ם). וַיֹּאמֶר הַנְּנִי – לשון זריזות.

(ה) וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֶם – לכאן. שֶׁל נַעֲלִיךָ – וגם היכן שאתה נמצא – הורד נעליך (כמו הכהנים בבית המקדש וכמו שלמדנו ביהושע. במקום מכובד מאוד לא נועלים נעלים). התלמידים שמו לב שיש מדרגות בקדושה, אפה שהוא נמצא זה קדוש וצריך להוריד נעלים, אך קרוב יותר לסנה זה עוד יותר קדוש ואי אפשר אף לדרוך שם. כמו ההבדל בין הקודש לקודש הקודשים. מַעַל רִגְלֵיךָ כִּי הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אִתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קֹדֶשׁ הוּא:

¹⁶ עיון: הפשטות משה התחתן עם ציפורה לקראת הסוף, שאם הסיפור עם ציפורה היה ישר כשברח אז למה אין להם ילדים עד לקראת היותו בן 80. עיין מפרשים.

¹⁷ תשע"ג: יש 'זכירה' שמשמעותה לא לשכוח, יש 'זכירה' היא פעולה – זוכר ועושה מתוך זה. ד' תמיד זכר את הברית, אך כעת הוא זוכר ומתוך כך גואל.

¹⁸ תשע"ג: (ולא המלאך כמו שהיה בהתחלה), רמב"ן.

(ו) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ – האלוקים של אבותיך – הכוונה של האבות של כל ישראל, וכתוב "אביך", כי משה שקול כנגד כל ישראל. [ישש בו את כל התכונות המיוחדות שיש לכל יהודי בעם ישראל]. אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיךָ אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב¹⁹ וַיִּסְתַּר מִשָּׁה פָּנָיו – כיסה את פניו במשהו, פִּי יָרָא מִהֵבִיט אֶל הָאֱלֹהִים – משה פחד להסתכל למקום בו מתגלית השכינה.

ציווי השליחות. דגשים: אהבת ד' את עמו ישראל.

(ז) וַיֹּאמֶר ד' רְאֵה רְאִיתִי – אני ראיתי, כתוב פעמיים להדגיש. אֶת עַמִּי עָמִי – את הצער והסבל של העם שלי. אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו – שמעתי את הצעקות שהם מפני נוגשיו. נוגשיו - המצרים שהיכו את עם ישראל. פִּי יָדַעְתִּי אֶת מִכְאֲבָיו – מאז ומתמיד ידעתי את הצער של עם ישראל, עכשיו אני גם מראה את זה. [אני מרגיש את המכאובים של עם ישראל, "בכל צרתי לו צר" (ע"פ המדרש)].

(ח) וַאֲרֹד – לסנה. לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה – מזג אויר טוב, שמתאים להצמיח פירות טובים (רמב"ן). וְרַחֲמָה – גדולה. אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ – נוזל מִהֶפְרוֹת חֶלֶב וּמִהֶפְרוֹת דָּבָשׁ. אֶל מְקוֹם הַכְּנָעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

(ט) וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנוֹ אֵלַי וְגַם רְאִיתִי אֶת הַלְחָץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לִחְצִים אֹתָם – מכים ומשעבדים אותם (כמו שכותשים שום). יש כאן שתי סיבות לגאולה: התפילה של עם ישראל, הרשעות של המצרים שמכים אותם ללא רחם.

(י) וְעַתָּה – ועכשיו, בעקבות מה שאמרתי לך (בדומה לזה בספורנו) לְכָה וְאֲשַׁלְּחֶךָ אֶל פְּרַעֲהַ – בשביל ... וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:

אמירה ראשונה: מי אנוכי. דגשים: ענוותנותו של משה רבינו. אהבת ד' את עמו ישראל.

כהקדמה לפסוק זה דיברנו על מידת הענווה של משה רבינו – שהוריד י' במילה "והאיש משה ענו מאוד". סיפרנו סיפורים על ענווה של ת"ח.

(יא) וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶיךָ אֶל פְּרַעֲהַ – א. אני רועה-צאן פשוט, ולמה יקבל אותי פרעה. וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם – ב. מי אני שאוציא את עם ישראל ממצרים, הרי אין להם שום זכות, הם לא לומדים תורה ולא מקיימים מצוות?

(יב) וַיֹּאמֶר פִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ – א. אין לך מה לחשוש מפרעה, אני אהיה איתך. וְזֶה לִּךָ הָאוֹת – הסנה הוא בשבילך הסימן, ההוכחה פִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ – זה הסימן שאני שלחתי אותך. שהרי איך יכול להיות סנה בוער באש ולא נשרף? אלא כיון שאני שלחתי אותו הוא עושה שליחותי, כך גם אני שלחתי אותך. בְּהוֹצִיאֶיךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַיָּם הַזֶּה – ב. מה שאמרת שעם ישראל לא ראוי, לא כן! אמנם עכשיו הם לא מקיימים מצוות, אבל זה העם שעתיד לעמוד על הר סיני, להקריב שם קרבנות ושם יקבלו תורה [ולעתיד בבית המקדש]. הם דומים לתינוק שכעת רק בוכה וכשיהיה גדול יהיה חשוב מאוד. הם דומים למרגלית בבוץ שצריך לקרצף אותה. [הכל כבר צפון בקרבם].

אמירה שנייה: מה שמו. דגשים: דאגתו של ד' לעמו. שם ד' המיוחד.

(יג) למשה קשה לקבל את השליחות²⁰, הוא שואל שאלה (כאן זה לא ממש טענה). וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא – אני אבוא בשליחותך אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתִי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי – וישאלו אותי מִה שְׁמוֹ – לפעמים ד' נקרא בשם אלוקים, לפעמים בשם אדנות, באיזה שם ד' יקרא פה בגאולה הזאת? מִה אֶמַר אֲלֵהֶם:

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מִשָּׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה – אהיה עכשיו כאשר – כמו שאהיה תמיד. כלומר: אני אהיה עם עם ישראל ואשגיה עליהם עכשיו, ואמשיך להיות איתם תמיד²¹. ולכן מה יהיה השם שלי? וַיֹּאמֶר פֶּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם:

(טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מִשָּׁה פֶּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם ... שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם – היה אפשר לחשוב שמי שגואל אותנו הוא לא כל יכול, אך לא כן, זה ד' שהתגלה לאבותינו שאל תלמיד אהוב: הפוך, הם יחשבו שד' הוא רק אלוקים של שלושת האבות ולא של כולם? וענה: כיון שהם הבנים של אברהם יצחק ויעקב אז ד' ישמור גם עליהם. עניתי: כמו האלוקים של אברהם יצחק ויעקב עשה המון מופתים שמראים שהוא כל יכול. זֶה שְׁמִי לְעֵלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר – שם י, ק, ו, ק, הוא השם החשוב שתמיד יזכירו אותו. זה השם שיהיה לעולם ואותו יזכירו תמיד. אך א"א להגיד את השם הזה אלא רק לכתוב, וזה כוונת הפסוק – השם שלי הוא י, ק, ו, ק, ומה מזכירים? שם אדנות. [צריך לשים לב שילד קטן כשקורא לא יקרא שם י, ק, ו, ק, כפשוטו]²².

(טז) לִךְ וְאֶסַּפְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל – תלמידי החכמים²⁴ שאלנו: למה דווקא את הת"ח? תלמיד מתוק – כי רק הם יאמינו. תלמיד חמוד – שכר על שהיו שוטרים במצרים. תלמיד מבריק – זקנים הכוונה בגיל מופלג, כאלו שהיו בתקופת יוסף. הם ודאי יאמינו. וְאֶמְרָתְךָ אֲלֵהֶם ד' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם נְרָאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב – תלמיד יקר שאל למה לא כתוב אלוקי אברהם יצחק וכו'?

¹⁹ תשע"ג: למה הזכיר אותם? כי הם היו נביאים (אבע"ז).

²⁰ הרחבה: דיברנו על כך שכשמישהו לא רוצה משהו הוא מוצא כל מיני תירוצים כדי שלא לעשות מה שמוטל עליו. דוגמה לדבר: אמה מבקשת מהבן שלה ללכת לזרוק את הפח. וכל פעם הוא מוצא תירוץ אחר, מתברר שפשוט הוא באמצע לשחק...

²¹ הרחבה: הרחבנו רבות: סיפרתי על הבת שלי שחלמה שנעלמנו לה, בבקר אמרתי לה – האם יכול להיות שנעזוב אותך?! אנחנו תמיד פה. אותו דבר – ד' תמיד איתנו וגם כשקשה. סיפרתי על שולמית חיה ז"ל ועל נעמי ענבר ז"ל. סיפרתי על המשל של הפסיעות שכשהיו זוג פסיעות אחד היה זה בורא עולם שהרים את האיש על הכתפיים.

²² תשע"ג: למדנו את דברי רש"י שחסר ו' במילה לעולם, ללמד ששם ד' צריך להיות נעלם. וא"כ: זה שמי (י, ק, ו, ק) שהוא נעלם, וזה זכרי (שם אדנות) זה השם שמזכירים.

²³ פתיחה: חילקנו על הלוח לנושאים: טז-יז: הדיבור לזקנים בשורת הגאולה. יח – הדיבור לפרעה. פרעה מסרב. מכות מצרים. כא-כא יציאה ברכוש רב. חזרנו על זה הרבה ולבסוף זאת הייתה עבודה למחברת. חשוב וטוב.

²⁴ תשע"ג: (ראינו שעל ג' האבות כתוב "זקן" – זה קנה חכמה). השנה לא מצאנו על יעקב.

תשובות: כי אברהם הוא העיקר, כי הוא אבא שלהם. עניתי – כי כאן מדובר על בשורת הגאולה, אותה קיבל אברהם אבינו בברית בין הבתרים. לאמר פקד פקדתי – זכירה פועלת. סיפרנו שד' אמר ליעקב אבינו שיש סימן שהגואל הוא האמיתי, שיאמר "פקד פקדתי", וזה עבר מדור לדור למי שהיה מגיל 13 או 20 (רמב"ן), משה לא ידע מזה, כיון שיצא בערך בגיל 12, לכן כשיאמר מילים אלו אף שלא שמע אותם נדע שהוא דובר אמת. אתכם – שאתם בני האבות, עם קדוש. ואת העשוי לכם במצרים – אני זוכר את הצרות שעושים לכם. (יז) ואמר אעלה אתכם מעני מצרים – משעבוד מצרים (אונקלוס). אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוי אל ארץ זבת חלב ודבש – תלמידים הזכירו שחסר הגרגשי, כי הם ברחו בתקופת יהושע, וכאן כתוב את העמים שעם ישראל נלחם נגדם (רמב"ן).

(יח) ושמעו לקלף – כי תאמר "פקד פקדתי" (רש"י). ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלהי העבריים נקרה עלינו – התגלה אלינו²⁵. ועתה גלכה נא²⁶ דרך שלשת ימים – דרך שלוקחת שלושה ימים, עד הר סיני. במדבר ונזבחה לד' אלהינו – נקריב קרבן לאלוקים שלנו. ולמה לא אמר להם שד' אמר לנו לצאת וזהו? כי לזה ודאי פרעה לא יסכים (רשב"ם). נרחיב על זה בפרשת בא בעז"ה).

(יט) ואני ידעתי – אני יודע ש... פי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה – פרעה לא יסכים לא בגלל ידו החזקה, אלא בגלל שאקשה את ליבו (פירוש אחד ברש"י ורשב"ם)²⁷.

(כ) ושלחתי את ידי – את כוחי. והפיתי את מצרים בכל נפלאתי – בכל מיני מכות מופלאות, שכל מי שישמע יתפלא (ספורנו). אשר אעשה בקרבן – בתוכו. ואחרי כן – אחר שיקבל את המכות. ישלח אתכם:

(כא) ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים – שימצאו חן בעיני מצרים, שיכירו המצרים בערכם של עמ"י. והנה פי תלכון – כאשר תלכו. לא תלכו ריקם – לא תלכו ריקים מרכוש. (שלא יאמר אברהם אבינו – ועבדום קיים ואחרי כן יצאו לא קיים).

(כב) ושאלה – ובקשה (במתנה, רוב המפרשים). אשה – וה"ה גבר, אך כך מצוי יותר (אבע"ז). משכנתה ומגרת ביתה – שכינתה, שגרה איתה בבית (בבית נפרד באותו מתחם). פלי כסף וכלי זהב – תכשיטי כסף וזהב לחג שתחוגו במדבר (רשב"ם). ושמלת ושמנתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלתם את מצרים – תרוקנו אותה.²⁸

²⁵ תשע"ג: נגלה עלינו פתאום [באר יצחק על רש"י].

²⁶ יש לעיין כל מקום שכתובו נא אם זה עכשיו או בבקשה. התרגום גם כאן כמו כמעט תמיד מפרש עכשיו.

²⁷ תשע"ג: אם לא אטפל בו ביד חזקה. (פירוש ברש"י).

²⁸ תשע"ג: נספר בעז"ה על גביהה בן פסיסא, שעם ישראל קיבלו על עבודתם, ונדגיש את דברי האבע"ז שהכל מאת ד' והוא ציווה להביא את הכל לעם ישראל.

(א) ויען משה ויאמר – משה אומר לד'. ויהי – והרי (הסברתי בהתחלה והם-עם ישראל, אך התרגום מתרגם 'והא'). לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי – והרי ד' אמר שישמעו לקולו? הזקנים ישמעו, אך משה טוען שעם ישראל לא יאמינו (אבע"ז).²⁹ כי יאמרו לא נראה אליך ד' – בא משהו לא מוכר ובתוך המציאות החשוכה של מצרים, אחרי כל כך הרבה שנים שאין נבואה פתאום אומר שהוא נביא.

(ב) ויאמר אליו ד' מה זה בנדך ויאמר משה – למה הוא שואל, הרי זה ברור? אלא בא לומר לו - כעת זה משה, ראה איך זה יהפך למשהו אחר.³⁰

(ג) ויאמר השליכהו ארצה – לארץ. וישליכהו ארצה ויהי לנחש – שאל תלמיד אהוב: אולי זה כשפים? אמרנו שהמכשפים לא יכולים לקחת מטה ולעשות שהוא יחיה. שאל תלמיד – אז למה עשה ד' שיהיו כשפים? עניתי בקצרה שאם היו רק ניסים בלי כשפים כולם היו ישר שומרים תורה ומצוות ולא היה ניסיון. וינס משה – ויברח משה. מפניו – למה? הרי ד' הוא עשה את הנחש אז למה לא לדאוג? גם אדם שרואה נחש ברחוב לא יאמר זה מהד', אין מה לפחד. (ע"פ????). שאל תלמיד אהוב: הרי מי שבורח מנחש רק מסכן את עצמו יותר, שהרי הנחש יותר מהיר? (העמ"ד – זה תנועה טבעית של האדם, אף שאין בה הגיון).

(ד) ויאמר ד' אל משה שלח ידך ואלחז בזנבו וישלח ידו ויתקפו בו – משה שומע לדבר ד' ולא פוחד להחזיק בנחש. ויהי למטה בכפו: (ה) תעשה אות זה... למען יאמינו כי נראה אליך ד' אלהי אבותם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב – שהרי להם היו ניסים ונפלאות.³¹

(ו) ויאמר ד' לו עוד הבא נא ידך בחיקך – לא ברור אפה זה, מתחת הבגד בחזה, בשרוול או בבית השחי. ויבא ידו בחיקו ויוצאה ויהנה ידו מצרעת כשילג – צרעת לבנה.

(ז) ויאמר השב ידך אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו ויהנה שבה כפשוטו – היד חזרה להיות כמו כל הבשר שלו.³² שמנו לב שלפני כן היה כתוב "ויוצאה" ועכשיו כתוב "ויוצאה מחיקו". כי בפעם הראשונה הוא הוציא את היד ורק אז היא נהפכה להיות מצורעת, ובפעם השנייה תוך-כדי הוצאה מחיקו היד חזרה. מכאן למדנו שמידה טובה ממהרת לבוא. הוספנו שאותות אלו מלמדות שד' הוא "מלך ממית ומחיה" – ממית את היד ומחיה את המטה (ספורנו).

(ח) ויהי אם – יש כאלו ש... (אבע"ז) לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האת – אות זה סימן, הוכחה שד' שלח את משה. "לקול" – מילה מושאלת, והכוונה למה שהאות מלמד אותנו / אומר לנו.³³ הראשון והאמינו לקול האת האחרון – השני, האחרון מבין השנים. (כמו "ואת לאה וילדיה אחרונים"³⁴).

(ט) ויהי אם – יש כאלו ש... לא יאמינו גם לשני האתות האלה ולא ישמעו לקולך³⁵ ולקחת ממימי הניאר וישפכת היפשה והיו המים אשר תקח מן הניאר והיו לדם בפיפשת – כאשר יגעו ביבשת. שמנו לב שאות זאת לא עשה משה עכשיו, שהרי הוא נמצא במדבר ואין שם מים. וכן שבאות הזה הדם לא חזר להיות מים.

אמירה רביעית: לא איש דברים אנוכי. דגשים: ענוותנותו של משה. שהכל מד'.

(י) ויאמר משה אל ד' בי אדני – בבקשה ד', חידה: אפה יש בתפילה עוד מקום שכתוב שם אדנות ולא שם הויה.³⁶ לא איש דברים אנוכי – אני לא איש שיכול לדבר טוב, ולא אצליה לדבר כראוי בפני פרעה. גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך – כי ששה ימים עומד משה בסנה, ומבקש מהקב"ה שלא ישלח אותו. (יש כאן 3 ימים והגם' מוסיפים עוד 3 ימים), ועכשיו זה היום השביעי. הדגשנו שוב את ענוותנותו.³⁷ כי כבד פה וכבד לשון אנוכי – כי הלשון והפה שלי כבדים, כבד זה מלשון קשה. קשה לי לדבר בגלל שאני מגמגם. וכבר הזכיר לנו תלמיד את המדרש שמשה נכוה מהגחלת של פרעה.

(יא) ויאמר ד' אליו מי שם פה לאדם – שיכול האדם לדבר. או מי ישום אלם או חרש או פקח – שאונוזו ועיניו פקוחות. או עור קלא אנוכי ד'³⁸ – הרי אני ד'. אני קבעתי שתהיה מגמגם, ואני שלחתי אותך לפרעה, ובוודאי יהיה טוב.

(יב) ועתה – ועכשיו. לך ואנוכי אהיה עם פיה – ואני אעזור לפה שלך, שדברייך ישמעו אצל פרעה (לא תגמגם או שאף שתגמגם ישמע אליך. מחלוקות במפרשים). והוריתיה אשר תדבר – אלמד אותך מה להגיד.

אמירה חמישית. דגשים: הענווה הגדולה של משה ואהרן.

(יג) ויאמר בי אדני – בבקשה. שלח נא ביד תשלח – תשלח בבקשה ביד מי שראוי לשלוח. ודאי שיש מי שראוי לשלוח יותר ממני. (רמב"ן). משה מתכוון לאהרן שהוא מתאים הרבה יותר. [משה היה עניו גדול. כתוב על חזן שקצת יסרב, אך כאן הוא סרב קצת יותר מיד, ולכן ד' כעס, אך לא ממש כעס, אלא שאין זה מתאים למשה].

²⁹ תשע"ג: הכוונה שאחרי שפרעה יסרב לשלח את ישראל, יאמרו בני ישראל – לא יכול להיות שד' שלח אותך, כי הוא אמר ויהי (ספורנו).

³⁰ פתיחה: הסתרתו טוש מתחת השרוול והחזקתי ביד עט. שאלתי – מה זה? אמרו לי עט, ואז אמרתי – לא נכון, זה טוש.

³¹ הרחבה: לדבר על הניסים (הטבעיים) והשגחת ד' שהיו לכל אחד מהאבות.

³² העמ"ד: יותר מאיך שיד נראית בדר"כ, וכך קרה לנעמן.

³³ הוספה: דיברתי בקול של אות שמדבר.

³⁴ צ"ע: ואולי מכאן הוכחה שכל אחרון בתורה הכוונה אחרי זה שלפניו, וא"כ ל"צ לומר אחרון מבין השניים.

³⁵ הוספה: פירוש – שאתה שליח שלי, ולעיל לקול האות. צריך לעיין בזה, עיין העמ"ד.

³⁶ תשע"ג: לא איש דברים אנוכי – ואיני יכול לא אצליה להתנסח כראוי מול פרעה, כי איני בקיא בנימוסי המלכות ובשפה המצרית. כי כבד פה וכבד לשון אנוכי – הדיבור וההתנסחות קשות וכבדות. [קצת התקשתי להסביר פירוש מילים אלו, וגם התקשתי להסביר שמשה לא ידע להתנסח טוב. נראה לי שעדיף להסביר שהיה מגמגם כרוב הפרשנים (הילדים עצמם הזכירו את זה שהוא מגמגם, ואמרתיו שזה פירוש נוסף).

³⁷ הרחבה: מי שמציעים לו להיות שר הביטחון או ראש ממשלה ישר הוא ירצה לא משנה אם הוא מתאים או לא. פה משה חושב שהוא לא מתאים וקשה לו לקבל. יש להעיר את דברי האוה"ח שמשם מבין מד' שזה תלוי בבחירתו של משה אם לקבל שליחות זאת או לא.

³⁸ פתיחה: פנטומימה של עיוור חרש ואילם. למדנו ביום של שלג, אז עשיתי תירפיה – הילדים היו עיוורים ונתתי להם משימות.

(יד) וַיִּחַר אֶף ד' בְּמִשְׁחָה – משה לא חטא, אין זה כמו שאר הכעסים. ד' מלמד את משה שהוא חייב ללכת. משה חשב שזה תלוי בו אם הוא רוצה או לא, אך עכשיו הוא מבין שד' מחייב אותו ללכת ולכן הוא מוכן (אוה"ח)³⁹. וַיֹּאמֶר הָלֵא – הרי. אֶהְרֵן אֶחָיִךְ תִּלְוִי – שהוא משבט לוי. וַיִּדְעָתִי כִּי דָבָר יִדְבָר הוּא – אני יודע שהוא יודע לדבר טוב. וְגַם – אולי אתה חושב שהוא יקנא בך, שאפילו שאתה קטן ממנו אתה נבחרת להיות המנהיג, אין לך מה לדאוג: הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ – עתיד לצאת לקראתך. וַרְאָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ – אהרן לא יקנא בך, אלא ישמח שזכות להיות המנהיג. ולא רק שיראה שמחה בפנים, אלא באמת ישמח בלב⁴⁰. [מנחם ציון הזכיר לי סיפור מלפני 8 שנים: למדתי חברותא עם מירון, והוא כל הזמן היה אומר לי "איזה שם יפה יש לך", ואני חשבתי שהוא אומר את זה מן השפה ולחוץ, רק כדי לשמח אותי, אך כשנולד לו בנו בכורו, והוא קרא לו "מנחם ציון", הבנתי שהוא באמת אוהב את השם הזה [מירון חשב על השם הזה עוד לפני ההריון, והלידה הייתה בדיוק בחודש מנחם אב]]. ובזכות זה ששמח בליבו זכה לחושן על ליבו.

(טו) וַדְּבַרְתָּ אֵלָיו וְשָׂמַח אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו – תאמר לו מה לומר. וְאֶנְכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ – אעזור לכם שפרעה יקבל את דבריכם (ספורנו). וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן – ואני אלמד אתכם את כל מה אתם צריכים לעשות. [הוריתי מלשון מורה, מלשון תורה].

(טז) וַדְּבַר הוּא לָךְ – בשבילך, במקומך אֶל הָעַם – אנו רואים שאהרן ידבר אל העם במקום משה, אך לא ראינו מי ידבר אל פרעה. וְהִיָּה הוּא יְהִיָּה לָךְ לְפָנָה – הוא יהיה כמו הדובר שלך. וְאָמְתָה תְהִיָּה לוֹ לְאֱלֹהִים – לשר, לחשוב. שאתה תגיד לו מה לומר ומה לעשות. צ"ע אם זה שאהרן מצטרף לשליחות זה בגלל בקשתו של משה או שזה מה שד' תכנן בכל מקרה.

(יז) וְאֵת הַמַּטֵּה הַזֶּה – שעשית בו את אות הנחש (אבע"ז). תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתָת – את אות הנחש ואת חלק מעשרת המכות (רמב"ן).

משה שב למצרים. דגשים: הכרת הטוב של משה ליתרו (לכן מבקש ממנו לשוב למצרים).

(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרֹ – הוא יתרו. ולפעמים הו' יורדת.⁴¹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹכָה נָא – עכשיו / בבקשה וְאָשׁוּבָה – יתרו נחשב לו כאב, שהרי נתן לו לחם ובית ואשה, לכן משה אומר לו לפני שהוא יוצא, ואפילו אלויו הוא מבקש ממנו רשות לצאת. אֶל אֶחָי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְרָאָה הַעוֹדֶם – האם עדיין הם חיים – (כמו "העוד אבי חי"). למה משה לא סיפר לו שהוא הולך לגאול את ישראל? נראה לנו שזה מענוותנותו⁴². האוה"ח כותב שזה בגלל שד' לא אמר לו לגלות. וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לָךְ לְשָׁלוֹם – יתרו מברך אותו שיצליח בכל מה שעושה, והכל יהיה בשלימות (כמו "שלום עליכם", בברכת לבנה).

(יט) כפי שראינו משה לא רצה לקבל את השליחות והוא ניסה בכל מיני דרכים, הייתה עוד טענה שיכל לטעון: יש מי שרוצה להרוג אותי במצרים. אך משה לא פחד. בכל זאת ד' אומר לו שאין לו מה לדאוג (אוה"ח). וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן – משה כבר לא בסנה. לָךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי מָתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ – שרוצים להרוג אותך. פרעה כבר למדנו שמת, אך גם שני העברים הניצים (דתן ואבירם). שאל תלמיד: והרי הם לא מתו? ראינו שארבעה חשובים כמת: אני, מצורע, סומא, מי שאין לו בנים. הסברנו שהם נהיו עניים, וכאשר יגיעו למלך קרועי בגדים הוא לא יתייחס אליהם.

(כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֵת בָּנָיו – כי נולד גם אליעזר (אבע"ז). וַיִּרְכְּבֶם עַל הַחֲמֹר – על חמור אחד את כולם. תלמיד אהוב הסביר: הכוונה לכמה חמורים (רס"ג), [כמו "העיש" בכרית בן הבתרים].⁴³ וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה – כשיצא ממדין אֶת מִטֵּה הָאֱלֹהִים – מטה אלוקי, שנעשה בו ניסים אלוקיים. בְּיָדוֹ [כמו שאני מספר שהלכתי מהבית שלי לתלמוד תורה ולקחתי איתי סוכריות]. שאלנו: למה משה לוקח איתו את אשתו ובניו למקום שיש בו צרות ויסורים? זה שמשה לוקח אותם זאת הוכחה שהוא מאמין באמונה שלמה שהם יצאו (רמב"ן). סיבה נוספת – שלא יפסידו את מתן תורה (מדרש).

(כא) וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּלִקְחָהּ לְשׁוֹב מִצְרַיִמָּה רְאֵה כָּל הַמַּפְתִּימִים אֲשֶׁר שָׂמַתִּי בְיָדְךָ – אל תחשוש ותפחד מפרעה, אלא זכור את המופתים שאומר לך, ותעשה אותם במדויק. וְעַשִׂיתֶם לְפָנָי פְּרַעַה וְאֲנִי אַחֲזִק אֶת לִבּוֹ – שיהיה לו לב חזק, כבד, שלא מוכן לוותר.⁴⁴ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעָם:

(כב) וְאֶמְרָתָ אֶל פְּרַעַה כֹּה אָמַר ד' בְּנֵי בְּכָרִי וְיִשְׂרָאֵל – תדע לך עם מי אתה מתעסק, עם עם ישראל שהוא הבן החשוב של ד'. גם כאן מתברר שיעקב הוא הבכור ולא עשיו.

(כג) וַאֲמַר אֲלֵיךָ – כך אמר ד': שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִמְאַן לְשַׁלְּחוֹ – ואם תסרב לשלחו. הִנֵּה אֶנְכִי הֹרֵג אֶת בְּנֵי בְּכָרְךָ – מידה כנגד מידה (ספורנו) יהרג הבן הבכור שלך, (וגם יהרגו כל הבכורות המצריים).

קיום מצוות ברית המילה. דגשים: דקדוק עם הצדיקים.

(כד) וַיְהִי בְּדָרָךְ בְּמִלּוֹן – משה היה צריך למול את אליעזר, אך זה היה מעכב אותו מלעשות את השליחות. לכן רק כאשר הגיע למלון שהיה צמוד למצרים רצה למול (ולמול שם זה כבר לא מסוכן, כי אין לו עוד הרבה דרך ללכת).⁴⁵ משה הגיע למלון ולפני שהלך למול את

³⁹ הרחבה: כמו אמא שאומרת לכן שלה שיפסיק לשחק, אחרי כמה פעמים היא מרימה את הקול וכאילו כועסת. היא לא באמת כועסת אלא רוצה להבהיר לו שהיא רצינית. דוגמא יותר טובה: ילד לומד בהפסקה, אני אומר לו צא לשחק והוא ממשיך ללמוד, כי הוא חושב שאני לא מכריח אותו, אחרי כמה פעמים אני אכועס עליו. למה? כי הוא עשה משהו לא טוב? לא, כי אני רוצה שהוא יבין שזה לא תלוי בבחירתו ואני מחייב אותו.

⁴⁰ הרחבה: לפעמים אדם מראה שהוא שמח רק כדי לגרום לשני תחושה טובה, כאן זאת תהיה שמחה אמיתית.

⁴¹ תשע"ג: ונכתב שמו בקיצור / 7 שמות יש לו / אחרי שמשה התעלה בנבואה יתרו נהיה נמוך ביחס אליו לכן ירד לו ו'.

⁴² תשע"ג: סיפרנו על דגן ורטמן הי"ד שלא גילה להורים שלו שהיה מצטיין.

⁴³ תשע"ג: [שאלו צעירי הצאן – למה לא כתוב "על חמורו"? הגענו לזה שזה היה חמור מיוחד, ובעצם מרגע קבלת השליחות הכל נהיה מיוחד – החמור, המטה...]. [סיפרנו על תלמי 721 הזקנים. ועל כך שכולם תרגמו "נושא בני אדם", כי אם לא כן ישאל תלמי – וכי לא היה למשה סוס או גמל לקחת אותם (שכנראה זה יותר נח).]

⁴⁴ הפעלה: לקחתי תלמיד ואמרתי לו – תביא לי את הסוכריה שיש לך. הוא לא הסכים. התחלתי להרביץ לו והוא לא הסכים. זה אומר שיש לו לב חזק.

⁴⁵ עיון: צ"ע, דאח"כ הגיע להר האלוקים שהוא ג' ימים רחוק ממצרים. וצ"ל שאין מוקדם וקודם פגש את אהרן. ולפי זה אינו לפי המדרש שאהרן אמר להם לחזור וחזרו למדין.

אליעזר רק בדק אפה הם ישנים וכדומה. **וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ד'** – ד' התגלה אליו בדרך זו של דין – לרמוז לו ע"מ שיעשה מה שצריך. **וַיִּבְקֹשׁ הָמִיתוּ** – את משה, על כך שלא ישר מל את אליעזר. וכבר נהיה למשה חולי והוא התחיל לרעוד (אבע"ז). ד' מדקדק עם צדיקים כחוט השערה. **שאל תלמיד מחוק: יכול להיות שמשה ימות, הרי הוא הגואל? ודאי שמשה יבין ויעשה מה שצריך.**

(כה) וַתִּקַּח צִפְרָה צֹר – דבר חד (אבע"ז). **וַתִּכְרַת** – ותחתוך. **אֶת עֲרֵלַת בְּנֵהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו** – ותשליך את הערלה לכיוון רגליו של משה, כדי לרמוז למלאך שלא יעניש את משה כי היא מלה את אליעזר. **וַתֹּאמֶר פִּי חֲתָן דְּמִים אֲתָה לִי** – משערת ציפורה שמשה בסכנה בגלל ההתמהמהות במילה, והיא אומרת כך: חתן = משה. דמים = שפיכות דמים. אתה היית גורם שפיכות דמים למשה.

(כו) וַיִּרְף מִמֶּנּוּ – ד' עוזב את משה. (רשב"ם) ומשה נהיה בריא. **אֲזַ אֲמַרְהָ** – ואז מבינה ציפורה שבאמת ברית המילה היא הסיבה, ואמרה: **חֲתָן דְּמִים לְמוֹלַת** – משה (חתן) היה מת (דמים) בגלל ברית המילה אילו לא מלנו (למולת).

המפגש עם אהרן. דגשים: עננותותו של אהרן ומשה. גדולתו העצומה של משה רבנו. האמונה של עם ישראל.

(כז) הקדמנו שאהרן הנהיג את עם ישראל כל התקופה הזאת. עוד הקדמנו שאהרן לא יודע מה קורה למשה כל התקופה הזאת, הוא לא יודע שהוא נהיה כזה קדוש. **וַיֹּאמֶר ד' אֵל אַהֲרֹן לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר** – כתלמיד ההולך לקראת רבו (ספורנו). **וַיִּלְךָ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים** – הר סיני. היה זה נס שנפגשו ובמיוחד שנפגשו במקום כה מיוחד.⁴⁶ **וַיִּשְׁק לּוֹ** – אהרן, שראה עליו קדושה כמו של ס"ת. (ספורנו).⁴⁷

(כח) וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֶת כָּל דְּבָרֵי ד' **אֲשֶׁר שָׁלְחוּ** – את כל דברי ד', לגבי השליחות ששלח אותו. אהרן שומע שמשה הוא יהיה המנהיג, הוא כלל לא עצוב, להיפך הוא מתמלא בשמחה. **וְאֵת כָּל הָאֵתָת אֲשֶׁר צִוָּהוּ:**

(כט) וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן – נחשבים כאחד, מרוב אהבתן. **וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל** – שיעזרו להם, כי א"א שמשה ואהרן ידברו אל כל בני". (אבע"ז).

(ל) וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן – לעם ישראל **אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר ד' אֵל מֹשֶׁה** – בדיוק התלמידים למדו במסכת אבות: "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמניין", הבאנו את דברי אבות דר' נתן שזה נלמד ממשה שנאף ששמע בעצמו מפי הגבורה הוא נתן לאהרן לדבר.⁴⁸ **וַיַּעַשׂ** – אהרן (אבע"ז) **הָאֵתָת לְעֵינֵי הָעָם:**

(לא) וַיֹּאמֶן הָעָם – העם שהיה בשפל המדרגה מאמין שמשה הוא הגואל ומתעודד. יש כבר בלי אותות יש באות הראשון, יש בשני ויש בשלישי. **וַיִּשְׁמְעוּ פִּי פֶקֶד** – זכר ד' **אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ** – קידת הראש. **וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ** – בתור אמירת תודה לד'.

שלח את עמי. דגשים: החשש הגדול להיכנס לפרעה (איך שמתבטא אצל הזקנים), וגבורתם של משה ואהרן. רשעותו של פרעה, וכיצד עושה עצמו כאילו הוא צדיק תמים.

(א) וַאֲחֵר – אחרי שעם ישראל מאמין בגאולה. (שלב ראשון והכרחי בגאולה)⁴⁹. **בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** – תיארונו את ההליכה לארמון ביחד עם הזקנים. בתחילה כולם האמינו, אך כשהתחילו להתקרב לארמון התחילו לפחד, פתאום חשבו – אולי באמת ד' לא התגלה למשה, ככל שהתקרבו הפחד עלה, פתאום נעלם זקן, ועוד זקן וכו' עד שכולם נעלמו. רק משה ואהרן העיזו להיכנס ללוע הארי בלי פחד! **וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲהַ כֹּה אָמַר ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** – ד' שהוא האלוקים של עם ישראל. **שְׁלַח אֶת עַמִּי**⁵⁰ **וַיַּחֲגּוּ לִי בַמִּדְבָּר** – יקריבו לי קרבן. (כמו "איסרו חג בעבותים").

(ב) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ מִי ד' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֵ בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל – הדגשנו את הגאווה של פרעה, מי זה כבר ד', אני לא מפחד ממנו. **לֹא יַדְעֵתִי אֵת ד' 51** – אני בכלל לא מכיר אלוהים כזה. פרעה הסתכל בספר שכתוב בו את כל האלוהים ולא מצא כזה אלוהים וְגַם אֵת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח – וגם אם יש ד', את ישראל אני לא אשלח (אוה"ח).

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִם – כאן הזכירו את האלוקים של האבות, אותם פרעה ודאי מכיר (אבע"ז). **נִקְרָא עֲלֵינוּ** – נגלה עלינו. **נִלְכְּהָ נָא דְרָף שְׁלִשֵׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר** – עד להר סיני. **וַנִּזְבְּחָהּ לְד' אֱלֹהֵינוּ פֶּן יִפְגְּעֵנוּ בְּדַבָּר אוֹ בְּחֵרֶב** – שמא יפגע בך ובעמך במגפה או בחרב (וזהי מכת בכורות). **אנו רואים את האומץ של משה ואהרן מצד אחד, ומצד שני את הכבוד שרכשו לו ולכן אמרו לו זאת בדרך רמז.**

(ד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם – תיארונו את התמימות של פרעה, למה אתם מבטלים את העם מעבודתו, הוא עובד כל כך יפה ואתם מפריעים לו (כאילו פרעה מנהל עבודה). **לָכוּ לְסַבְּלִיתְכֶם** – לעבודתכם, עם משפחתכם, שהרי שבט לוי לא עובד.

(ה) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ הֵן רַבִּים עִמָּה עִם הָאֲרִיץ – הרי יש המון עובדים. **וְהַשְׁבַּתְתֶּם אֹתָם מִסַּבְּלִיתְכֶם** – וביטלתם אותם מהעבודה שלהם.

הכבדת השיעבוד. דגשים: הדגשנו את הסבל הנורא שעם ישראל עובר. דיברנו על מעלתם של שוטרי בני ישראל.

(ו) וַיִּצְוּ פְּרַעֲהַ בַּיּוֹם הַהוּא – באותו יום. **אֶת הַנְּגִשִׁים** – השולטים. הם היו מצרים והשוטרים יהודים. על כל שוטר 10 מבני ישראל, על כל נוגש 10 שוטרים. **בָּעָם וְאֵת שֹׁטְרָיו לְאֹמֶר:**⁵²

⁴⁶ פתיחה: לבקש משני ילדים לעמוד בשני צדדים של החצר וללכת עצומי עיניים, לראות אם יפגשו אחד בשני (אפשר לעשות זאת חצי הפסקה). אפשר להקריא את המדרש.

⁴⁷ תשע"ג: [משה לא נישק את אהרן, כי הוא חשב שאהרן יותר חשוב ממנו שהרי הוא קצת יותר גדול ממנו, ולא ראוי לנשק אותו] רמב"ן.

⁴⁸ צ"ע שהרי אהרן דיבר כי כך אמר לו ד'.

⁴⁹ הרחבה: שני אחים חופרים מנהרה לכלא שבו כלוא אח שלהם. אחרי חודשיים הם מגיעים אליו והוא אומר – איני רוצה להשתחרר.

⁵⁰ תשע"ג: כאן לא אמרו שילכו לשלושה ימים (אף שיכול להיות שזאת הייתה כוונתו, אך זה לא נאמר במפורש).

⁵¹ תשע"ג: אני לא מכיר את ד' שהוא האלוקים של ישראל, אני לא רואה שד' מתגלה לעם ישראל כל השנים הללו. (ע"פ אבע"ז, וצ"ב)

⁵² הפעלה: שאלתי מי רוצה להיות פרעה / נוגש / שוטר. כל אחד שינן את החלק שלו בפסוק זה.

(ז) לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים – להכין את הלבנים. כתמול שלשם – כפי שעשו אתמול ושלשום. הם ילכו וקששו להם תבן – ואספו להם תבן (מערבבים אותו בעפר ומים ומכינים לבנים).

(ח) ואת מתכנת הלבנים – את מספר הלבנים. אשר הם עשים תמול שלשם – שעשו עד כה. תשימו עליהם לא תגרעו ממנו – אל תפחיתו ממנו. פי נרפים הם – בטלנים הם (כל פעם עוזבים המלאכה. כמו "וירף ממנו"). על פן הם צעקים לאמר – תלמיד שאל: והרי הם לא צעקו? נלקה נזבחה לאלהינו – בגלל שהן בטלנים הם רוצים ללכת (תיארנו שח"ו ילדי הכיתה מפריעים מאוד, ואני רוצה להפסיק ללמד, אז אני מוצא תירוצים למה לא להיות).

(ט) תכבד העבדה על האנשים – תקשה העבודה. ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר – ואל ידברו דברים לא הגיוניים.⁵³

⁵³ הפעלה: לקחתי תלמיד שאלתי אותו שאלות בחשבון, ואז התחלתי למשוך לו באזניים, ואז הוא לא ידע לענות על השאלות. [אח"כ בשינון המשכתי למשוך באזניים של התלמידים.]

(י) וַיֵּצֵאוּ נְגִישֵׁי הָעַם וְשֹׁטְרָיו – תיארונו את ההבדל בדרך בו יצאו הנוגשים (בשמחה) והשוטרים (בעצב רב). וַיֵּאמְרוּ אֶל הָעַם לְאמֹר כֹּה אָמַר פְּרַעֲהַ אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תְּבָן:

(יא) אַתֶּם לָכוּ קָחוּ לָכֶם תְּבָן מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ – וכדאי שתעשו את זה כמה שיותר, למה - פִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם דָּבָר – כי לא נחסר מכמות העבודה שלכם כלום.

(יב) וַיִּפְּץ הָעַם – העם התפזר. בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשְׁשׁ קֵשׁ לְתֵבָן – לאסוף אסיפה של תבן. לקושש פירושו לאסוף, וזאת הסיבה שקוראים לקש "קש", כיוון שאוספים אותו. (כמו בקבוק כי עושה קול – בוק,בוק,בוק). סיפרנו שבני ישראל הלכו למקומות קרובים שיש בהם קש אך המצרים סילקו אותם, ולכן היו צריכים ללכת מאוד רחוק.

(יג) וְהַנְּגִישִׁים אֲצִיִּים – דוחקים, מזרזים⁵⁴. לְאמֹר – וכך הם אומרים. פָּלוּ מֵעֲשִׂיכֶם – סיימו מעשיכם. דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ – כמות של כל יום תגמרו ביומו. כִּפְאֲשֶׁר בְּהֵיֹת תִּתְבָּן – כמו שעשיתם כאשר קיבלתם תבן.

(יד) וַיִּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמוּ עֲלֵהֶם פְּרַעֲהַ – הנוגשים מינו את השוטרים. לְאמֹר – הנוגשים היכו אותם ואמרו להם: מִדּוֹעַ לֹא כְּלִיתֶם תְּקַכֶּם לְלֵבָן – למה לא סיימתם את הכמות הקצובה לכם. פְּתֻמוֹל שְׁלֶשֶׁם – כמו שעשיתם שלשום. גַּם תְּמוֹל גַּם הַיּוֹם – אתמול והיום לא סיימתם. אתמול כי העם שמע את דברי אהרן וראה את המופתים, והיום כי לא הספיקו.

(טו) וַיִּבְאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – לא ברור כמה זמן עבדו עד שהגיעו לפרעה (מחלוקת⁵⁵). וַיֵּצְעֲקוּ אֶל פְּרַעֲהַ לְאמֹר לְמָה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ:

(טז) תְּבָן אֵין נֹתֵן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבָנִים אֲמָרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מִפִּים וְחֲטָאת עֲמָךְ – עמך חוטא על כך שהוא מכה אותנו לחינם.

(יז) וַיֵּאמְרוּ נְרָפִים אַתֶּם נְרָפִים – אתם בטלנים, עוזבים את המלאכה (אמר פעמיים להדגיש). עַל פֶּן – ובגלל זה אַתֶּם אֲמָרִים גְּלוֹכָה נִזְבָּחָה לַד':

(יח) וְעַתָּה לָכוּ עֲבְדוּ וְתֵבָן לֹא יִנְתֵן לָכֶם וְתֵבָן לְבָנִים תִּתְּנוּ – ואת כמות הלבנים תתנו.

(יט) וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם – את עם ישראל. בְּרַעַ – במצב רע. לְאמֹר – כי כך אמרו להם. לֹא תִגְרַעוּ מִלְּבַנְיֶכֶם דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ – אל תחסירו מהכנת הלבנים, מה שהכנתם כל יום (=דבר יום) תכינו ביומו.

למה הרעותה. דגשים⁵⁶:

(כ) וַיִּפְּגְעוּ אֶת מִשְׁהָ וְאֶת אֶהְרֹן – המציאות הזאת כל כך קשה לעם ישראל, והיו אנשים שאף כעסו על משה ואהרן, היו אנשים הצופים שהתבטאו בחוצפה למשה ואהרן.⁵⁷ נִצְבִּיכִים לְקִרְאָתֶם – האנשים עמדו לקראת משה ואהרן. בְּצִאתֶם מֵאֶת פְּרַעֲהַ – כשמשה ואהרן יצאו מפרעה. שאל תלמיד אהוב: מה משה ואהרן עשו בבית פרעה? לכן התלמיד הסביר – האנשים האלו יצאו. שאלתי: מה האנשים האלו עשו שם? ענה תלמיד מבריק: הם היו שרים אצל פרעה, הזכרנו את רש"י שאומר שהאנשים הם דתן ואבירם. וזה רעיון נפלא, אולי הם כבר חזרו להיות עשירים ופרעה דווקא רצה אותם אצלו. תלמיד נוסף ענה תשובה מדהימה: האנשים הם דתן ואבירם שבאו לפרעה להלשין על משה שהרג את המצרי.

(כא) וַיֵּאמְרוּ אֲלֵהֶם – דתן ואבירם. יָרָא ד' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט – יתגלה ד' עליכם וישפוט אתכם. אֲשֶׁר – בגלל ש... הִבְאֵשְׁתֶּם אֶת רִיחֲנוּ – עשיתם את ריחנו באוש (אנו עכשיו עוד יותר מאוסים). בְּעֵינֵי פְרַעֲהַ וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו – בעיני פרעה ועבדיו החשובים. לְתֵת תְּרַב בְּיָדֶם לְתַרְגְּמוּ – שכעת הם מוכנים גם להרוג אותנו. (העבודה כל כך קשה שגם היה שהיו מתים ממנה).

(כב) משה שומע את הדברים, ובענוותנותו הוא לא מחזיר להם, איך אתם מדברים וכו'. אלא הוא חושב על הדברים ואומר: באמת אני לא מבין למה ד' עשה את הדבר הזה⁵⁸. משה מחליט לשאול את ד'. וַיֵּשֶׁב מִשְׁהָ אֶל ד' – כנראה למקום בו הוא מדבר עם ד' / בו הוא מתפלל. וַיֵּאמְרוּ אֲדֹנָי לְמָה הִרְעַתָּה לָעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שִׁלַּחְתָּנִי – אמנם אמרת לי שפרעה לא ישמע, אבל לא רק שהוא לא שומע אלא המצב נהיה עוד יותר גרוע.⁵⁹ (אבע"ז ורמב"ן).

(כג) וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרַעֲהַ לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לָעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ:

(א) וַיֵּאמְרוּ ד' אֶל מִשְׁהָ עַתָּה תִרְאֶה – עכשיו תראה, הגאולה ממש קרובה. אֲשֶׁר אֵעֲשֶׂה לְפְרַעֲהַ פִּי בְיַד תְּזַקָּה – של ד'. יִשְׁלַחֶם וּבְיַד תְּזַקָּה – של פרעה. יִגְרַשֶׁם מֵאֶרְצוֹ – פרעה כ"כ יסבול שהוא יחייב את עם ישראל לצאת.⁶⁰

סיימנו בסיעתא דשמיא

פרשת שמות

⁵⁴ חידה: אפה כתוב בבראשית אצים? "ויאצו בלוט".

⁵⁵ אוה"ח – יום אחד, רמב"ן – הרבה זמן

⁵⁶ תשע"ג: דיברנו הרבה על זה שיש דברים שנראים לרעה ולבסוף מתברר שהכל לטובה. (סיפרנו סיפור בעניין שקרה מגוש קטיף.

⁵⁷ תשע"ג: מי פגש? היו אלו אנשים הצופים (כפירוש רש"י, והמדריך לימד אותנו שאלו דתן ואבירם), אך כמה ילדים מיאנו לקבל הסבר זה. שהרי פשט הפסוק הוא שאלו השוטרים המובאים לעיל. ועוד – מה הפירוש בצאתם מאת פרעה, מי יצא? ולכן הסבירו שאמרו זאת לא בחוצפה, אלא כשאלה. אשרינו! תיארונו שדתן ואבירם כנראה עבדו עבודה קשה באיזור של ארמון פרעה, לפתע הם ראו את משה ואהרן יוצאים מארמון פרעה, הם ישר התחילו לרעוע עליהם.

⁵⁸ הרחבה: ילד מנדנדאת השולחן חבירו צועק עליו מה אתה עושה, אפילו שהוא צועק הוא מקבל את דבריו.

⁵⁹ תשע"ג: חשבתי שישר אתה תכה את פרעה, ועברו כבר כמה חודשים. וגם המצב נהיה יותר גרוע ולא אותו דבר.

⁶⁰ דיברנו הרבה על זה שיש דברים שנראים בתחילה לרעה, ובסוף מתברר שהם לטובה. הילדים הצדיקים שאלו: אפה התברר שזה היה לטובה? ילד אחד ענה: אנחנו לא מבינים את החשבונות של ד'. ילד אחר ענה: בזכות זה השיעבוד היה פחות זמן.